

Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırım ve Hibe Projelerinin Değerlendirilmesi: Aydın İli Örneği

Sibel Tan^{1*} Ayşe Özen² Bengü Everest¹

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 17020, Çanakkale, Türkiye

²Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 06000, Ankara, Türkiye

*Sorumlu yazar: sibeltan@comu.edu.tr

Geliş Tarihi: 27.12.2016

Kabul Tarihi: 09.01.2017

Öz

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2006 yılından itibaren “Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)” isimli kırsal kalkınma projesi uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamanın temel amacı doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasını dikkate alarak kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal sanayi ve tarıma dayalı sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin hibe projeleri ile desteklenmesidir. Bu uygulama kapsamında Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinde kırsal kalkınma kapsamında verilecek fonlardan etkin bir şekilde faydalanmak ve proje uygulama potansiyelini geliştirmek hedeflenmektedir. Çalışmada Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne 2006–2014 yılları arasında önerilen proje teklifleri ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada bu yıllar arasında teklif edilen toplam 340 projeden tesadüfi örnekleme yöntemiyle 102 tanesi seçilmiş ve seçilen yatırım projelerinin yürütücüleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonuçlarında elde edilen bulgular, Aydın ilinde KKYDP kapsamında teklif edilen yatırım projelerinin yatırımcının tecrübesi, ilin üretim potansiyeli, hammadde temini ve pazarlama imkanları açısından uygun projeler olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı, Hibe Projeleri, Aydın.

Abstract

The Evaluation of Agricultural Based Investment Grant Projects Within the Scope of Rural Development Supports: The Case of Aydın Province

The rural development program named "Rural Development Investment Support Program (RDISP)" has been begun to be implemented by the Ministry of Food, Agriculture and Livestock since 2006. The main purpose of this implementation is to raise the level of income in rural areas by taking into account the protection of the natural resources and the environment and to support the small and medium sized enterprises with grant projects in order to ensure the integration of agricultural industry and agriculture based industry. Within this context, it is aimed to benefit effectively from the funds given within the scope of rural development in the European Union (EU) harmonization process and to improve the potential of project implementation. An evaluation was made about the project proposals proposed to the Aydın Directorate of Provincial Food, Agriculture and Livestock between the years of 2006–2014. In this study, 102 projects were selected by random sampling method from the total 340 projects proposed during these years and face-to-face interviews were made with the executives of the selected investment projects. The findings obtained from the study results suggest that the investment projects proposed under the RDISP in Aydın province are suitable projects in terms of investor experience, provincial production potential, raw material provision and marketing opportunities.

Keywords: Aydın, support, rural development, agriculture, Turkey, investment grant projects.

Giriş

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) rakamlarına göre 2015 yılı itibariyle Gayri Safi Milli Hasılının (GSMH) %9,0'unu, toplam nüfusun %7,9'unu, toplam istihdamın ise %20,1'ini tarım sektörü oluşturmakta ve 3 milyon civarında tarım işletmesi mevcuttur (Anonim, 2016). Tarım sektörü ülkemizde GSMH'daki payı, kırsal nüfus, kırsal istihdam, tarıma dayalı sanayiye hammadde temini ve ödemeler dengesindeki rolü ile ekonomideki yerini ve önemini koruyan bir sektör konumundadır. Sektörün ekonomideki bu önemi tarım politikalarında ve kırsal kalkınma politikalarında sürekli yeni arayışları ve uygulamaları gündeme getirmektedir.

Türkiye, dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gereğini duyan ve planlı kalkınmayı daha 1930'lu yıllarda uygulamaya koyan nadir ülkelerdendir. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan çağdaşlaşma çabaları ve buna paralel olarak kırsal kalkınma çalışmalarının tüm zorluk ve engellere karşın zamanın olanakları içerisinde başarıyla yürütüldüğü söylenebilir (Gürlük, 2001).

Özellikle 1950’li yıllardan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Dünya Bankası (DB), Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ile AB gibi küresel kuruluşların etki ve yardımları Türkiye’nin kırsal kalkınma politikalarının dünyadaki yaklaşımlardan beslenmesine ve çeşitlenmesine yol açmıştır (Aslan ve ark., 2016).

Birleşmiş Milletler Teşkilatının desteği ile 1970’li yıllarda yapılan bir toplantıda ele alınan konular, kırsal kalkınmanın kapsamı hakkında çarpıcı bir bakış açısı vermektedir. Buna göre kırsal kalkınma sadece tarımsal gelişme ve ekonomik büyüme şeklinde dar anlamıyla algılanmamaktadır. Çünkü kırsal kalkınma kırsal toplumların ekonomik ve sosyal amaçları ile gelişmiş toplum statüsüne dönüştürüldüğü bütünleşik bir süreçtir (Tolunay ve Akyol, 2006). Türkiye’de kırsaldan kente göçün engellenmesi amacıyla 1970 yılından itibaren çok çeşitli bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma projesi uygulanmış olup bunlar genellikle kalkınmışlık düzeyinin düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Şerefoğlu ve Atsan, 2012).

Dolayısıyla Türkiye’nin, AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum sürecinde kırsal yaşam alanlarının ve bu kesimin çoğunluğunun tarımla uğraşması sebebiyle tarıma ilişkin sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması gereksinimi Türkiye’de “Kırsal Kalkınma” konusunun öncelikli konular arasına alınmasına neden olmuştur. Kırsal kalkınma Türkiye’nin AB müzakere sürecinde en fazla çaba göstermesi gereken tarım başlığı altında incelenmektedir. Tarım alanında en önemli konu ise Türk tarımının OTP’ye uyumu konusudur (Yılık, 2011). Nitekim 1988 yılında AB Komisyonu tarafından yayınlanan “Kırsal Toplumun Geleceği” adlı belgede kırsal kalkınmada üç ana tema belirlenmiştir. Bunlar çevrenin ve doğal kaynakların korunması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması ve kırsal ekonomiyi bir bütün olarak ele almak suretiyle tarımın tekrar düzenlenmesidir (Telli, 2013).

Diğer taraftan Türkiye’de tarım politikalarının ve kırsal kalkınma politikalarının belirli bir sistem içerisinde uygulanması 1960’lı yıllarda uygulanmaya başlayan beşer yıllık kalkınma planlarına dayanmaktadır. Tarım politikaları 1963–1967 yıllarını kapsayan ilk kalkınma planından itibaren tüm beşer yıllık kalkınma planlarında ayrıntılı bir şekilde ele alınmasına rağmen kırsal kalkınma konusu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005) dışında hiçbir kalkınma planında doğrudan yer almamıştır. Kalkınma planlarında kırsal kalkınma, toplum kalkınması, köy ve köylü sorunu, kalkınmada öncelikli yöreler, bölgesel gelişme ve köy kalkınması başlıklar altında incelenmiştir (Çelik, 2005).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise dünyadaki kırsal kalkınma politikaları ile uyumlu bir şekilde Türkiye’nin kırsal kalkınma vizyonu; “Türkiye’nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak kırsal kalkınmada temel amaç; temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır” şeklinde belirlenmiştir (Anonim, 2000).

Diğer taraftan 2014 yılında hazırlanan 2014–2020 yıllarını kapsayan son Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde kırsal kesimdeki ekonomik ve beşeri kaynak potansiyelinin ulusal kalkınma yolunda en verimli şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Yine bu strateji programında da bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması hedefinin altı çizilmiştir (Anonim, 2014).

Bahsedilen kırsal kalkınma plan, program ve stratejilerinde belirlenen hedeflere ulaşma konusunda çok çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalardan biri 15.2.2006 tarihli ve 26081 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulunun 2006/10016 sayılı "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Hakkında Karar’ına” paralel olarak Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Tebliği (No:2006/17) yayımlanmıştır. Bu tebliğ “Ulusal Tarım Stratejisi” çerçevesinde tarım üreticilerine, kırsal alanda bireysel, şirket bünyesinde ve üretici örgütleri kapsamında öz sermaye kullanımına dayalı yatırımların hibe projeleri ile desteklenmesini amaçlamaktadır. Bu program yayınlandığı 2006 yılında 65 ili kapsarken günümüzde 81 ilde uygulanmaya devam etmektedir.

Bu tip projelerin temel amacı kırsal alanda, gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarım sanayi entegrasyonunun sağlanması, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının yaratılması, tarımsal altyapının güçlendirilmesi, özellikle de uluslararası fonları daha etkin şekilde kullanmak üzere projeye dayalı yatırım potansiyelinin geliştirilmesidir (Tan, 2009). Bu bağlamda kırsal kalkınma politikaları ve faaliyetleri kırsal ve kentsel alanlarda gelişmişlik farklılığının kaldırılması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal üretiminde kalitenin artırılması ve üretimin sanayi ile entegre edilmesi açısından önemlidir (Gülçubuk, 2005).

Çalışma bölgesini oluşturan Aydın ili ilk çağlardan beri verimli toprakları, elverişli iklimi ve ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir yerleşim merkezi niteliğindedir. Aydın ili, günümüzde sahip olduğu tarım ve turizm potansiyeli ile önemli bir konumdadır. Dolayısıyla Aydın ili zengin doğal kaynakları, jeopolitik konumunun sağladığı ulaşım avantajı ve insan kaynaklarının kalitesi ile gelişmiş bir şehir olmaya adaydır (Gözcü, 2009).

Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü rakamlarına göre Türkiye genelinde incir üretiminin %62,4'ü ve kestane üretiminin %34,1'i ile birinci sırada, zeytin üretiminin %14,6'sı, Enginar üretiminin %17,0'si ve pamuk üretiminin %10,8'i ile de ikinci sırada yer almaktadır (Anonim, 2015). Dolayısıyla Aydın ilinin sahip olduğu bitkisel biyoçeşitlilik ve ekolojik koşulların uygunluğu göz önüne alınırsa, söz konusu projelerin ildeki önemi açıkça görülmektedir. Diğer taraftan yörede tarıma dayalı sanayi olanaklarının bulunması, ihracat limanlarına olan yakınlık oldukça önemli avantajlardır. Bu çalışmada Aydın ilinde yatırım teklifinde bulunan yatırımcıların nitelikleri, yatırım yerleri, proje hazırlama şekli, projelerde karşılaşılan güçlükler ve projelerden beklenen bölgesel katkılar incelenmiştir. Ayrıca pazarlama sorunları ile düşünülen yatırımın özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Aydın ilindeki Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne teklif edilen projelerin yöneticilerinden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. İşletmelere yönelik veriler Aydın ilinin tüm ilçelerinden elde edilmiştir. Araştırma yöresi olarak seçilen Aydın ilindeki proje başvurusu yapan 340 tarımsal işletme yöneticisi araştırmanın popülasyonunu oluşturmaktadır. Örnek hacminin belirlenmesinde basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre aşağıdaki formül kullanılmıştır (Yamane, 1967).

$$n = [N.S^2x] / [(N-1).D^2] + S^2x$$

n, örneğe çıkan işletme sayısı

N, popülasyondaki işletme sayısı,

S²x, x. derecedeki standart sapma,

$$D^2 = d^2/z^2$$

d= popülasyon ortalamasından izin verilen hata miktarı,

z= izin verilen güvenlik sınırının standart normal dağılım tablosundaki değeridir.

Araştırmada, anket uygulanacak işletme sayısının belirlenmesinde %10 hata payı ve %90 güvenilirlikle çalışılmıştır. Yukarıda belirtilen formüle göre örnek sayısı 102 olarak hesaplanmış ve ilçelere göre dağılımı oransal olarak yapılmıştır. Araştırma alanında örneğe giren her işletme yöneticileri ile doldurulan anketler ayrı ayrı gözden geçirilerek gerekli kontrol ve hesaplamalar yapılmış ve veriler SPSS paket programlarına aktarılarak ortalamalar, yüzdeler ve Ki-kare analizi gibi yöntemler kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Yatırım ve Yatırımcılar İle İlgili Genel Bilgiler

Türkiye'de uygulanan kırsal kalkınma politikaları ve bu kapsamda uygulanan projeler vasıtasıyla verilen hibelerin temel amacı kırsal kesimdeki tarımsal işletmelerin ve çiftçi nüfusun desteklenmesidir. Dolayısıyla örgütlü üreticiler bu projelerin hedef kitlesini oluşturmaktadır. Yapılan anketler sonucunda Aydın ilinde proje teklifinde bulunan üreticilerin %2,9'u bireysel, %56,9'u şirket, %40,2'si ise kooperatif olarak başvuruda bulunmuştur (Çizelge 1). Bu veriler ile hibe olarak aktarılan kaynakların yarısından fazlasının şirketler tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yürüttüğü kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde yürütülen bu programların temel amaçlarından biri de yatırımcıların proje hazırlama ve yürütme kabiliyetinin geliştirilmesidir. Bu kapsamda çalışma bölgesinde anket yapılan yatırımcılardan %13,7'si projesini kendisi hazırladığını, %77,5'i danışmana hazırlattığını, %8,8'i ise üniversite desteği ve diğer kişilerin desteği ile hazırladığını ifade etmiştir (Çizelge 2). Bu veriler proje hazırlama konusunda yatırımcıların yeterince donanımlı olmadığını göstermektedir.

Çizelge 1. Projeyi teklif eden yatırımcının niteliği

Yatırımcı Niteliği	Sayı	(%)
Birey	3	2,9
Şirket	58	56,9
Kooperatif	41	40,2
Toplam	102	100,0

Çizelge 1. Teklif edilen projeleri hazırlayan kişi ve birimler

Projeyi Hazırlayan	Sayı	(%)
Yatırımcının kendisi	14	13,7
Danışman	79	77,5
Diğer	9	8,8
Toplam	102	100,0

Bu tip programlar kapsamında verilen hibelerin daha geniş kitlelere ulaşması amacıyla yapılan tanıtım ve farkındalık faaliyetleri önemlidir. Bu kapsamda çalışma bölgesinde anket yapılan yatırımcıların %38,2'si basın yoluyla, %11,8'i afiş ve broşürlerle, %38,2'si Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün yapmış olduğu toplantılar ile ve %11,8'i ise internet yolu ile projelerden haberdar olduklarını ifade etmiştir (Çizelge 3). Bu bulgular anket yapılan yatırımcıların %50'sinin kendi araştırmaları ile %50 sinin ise projenin tanıtım faaliyetleri kapsamında projeden haberdar olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3. Projeden haberdar olma kaynağı

Haberdar Olma Şekli	Sayı	(%)
Basın	39	38,2
Afiş ve broşürler	12	11,8
İl Müdürlüğü toplantıları	39	38,2
İnternet	12	11,8
Toplam	102	100,0

KKYDP kapsamında verilen hibeler ekonomik yatırım ve alt yapı projeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aydın ilinde KKYDP kapsamında teklif edilen projelerin %90,2'si ekonomik yatırım olup, alt yapı faaliyetine yönelik projelerin oranı ise %9,8 olarak ifade edilmiştir (Çizelge 4). Bu projelerin temel amacının kırsal kesimde ekonomik yapının canlandırılması, alternatif gelir olanaklarının ve istihdam olanaklarının iyileştirilmesi olduğundan yola çıkıldığında ilde ekonomik yatırım tekliflerinin oranının yüksek olması olumlu bir bulgudur.

Çizelge 4. Teklif edilen projelerin türü

Yatırım Türü	Sayı	(%)
Ekonomik yatırımlar	92	90,2
Altyapı yatırımları	10	9,8
Toplam	102	100,0

Çalışma bölgesine hibe başvurularının konuları itibari ile dağılımı incelendiğinde %12,7'sinin hayvansal ürün işleme, %68,6'sının bitkisel ürün işleme, %4,9'unun soğuk hava deposu, %3,9'unun su ürünleri işleme olduğu çizelge 5'te görülmektedir.

Aydın ili bitkisel ürün açısından zengin bir il olduğu için yatırımcıların çoğunluğunun tercihinin bitkisel ürün işlenmesi ve paketlenmesi yönünde olduğu düşünülmektedir. Altyapı yatırımlarına yönelik projelere başvuranların tamamı ise yağmurlama sulama yatırımları kapsamında

olup, bu konuda 10 başvuru yapılmıştır (Çizelge 5). Bu bulgular ışığında projelerin konularına göre dağılımının ilin üretim potansiyeline uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Çizelge 5. Ekonomik yatırım ve altyapı yatırım projelerinin konularına göre dağılımı

Yatırım Konusu	Sayı	(%)
Hayvansal ürün işleme	13	12,7
Bitkisel ürün işleme	70	68,6
Soğuk hava deposu	5	4,9
Su ürünlerinin işlenmesi	4	3,9
Yağmurlama sulama	10	9,8
Toplam	102	100,0

Bu program kapsamında özellikle kırsalın kalkındırılması en temel hedefdir. Aydın ilinde yapılan proje başvurularının %31,4'ünün il merkezinde, %68,6'sının ise ilçe merkezlerinde yapılması planlandığı ifade edilmiştir (Çizelge 6). Yine bu bulgu uygulanan kırsal kalkınma programının amacına uygun olduğu yönünde algılandığını göstermektedir.

Çizelge 6. Yatırımın bulunduğu yerleşim yerlerine göre dağılımı

Yatırım Yeri	Sayı	(%)
İl merkezi	32	31,4
İlçeler	70	68,6
Toplam	102	100,0

Anketlere verilen cevaplar teklif edilen yatırımların kapsamı olarak değerlendirildiğinde proje tekliflerinin %49'u yeni yatırım, %8,8'i tamamlama yatırımı, %33,3'ü kapasite artırımı ve %8,8'i sulama yatırımıdır (Çizelge 7). Kırsal alanda yapılacak yatırımların istihdama sağlayacağı katkı düşünüldüğünde yeni yatırımların oranının yüksekliği olumlu bir bulgudur.

Çizelge 7. Yatırım kapsamlarının oranları

Yatırımların Kapsamı	Sayı	(%)
Yeni yatırım	50	49,0
Tamamlama Yatırımı	9	8,8
Kapasite artırımı	34	33,3
Sulama yatırımı	9	8,8
Toplam	102	100,0

Çalışma kapsamında proje önerisinde bulunan yatırımcılara proje sürecinde karşılaştıkları sorunlar sorulmuştur. Yapılan anketlerde yatırımcıların %12,7'si dosya hazırlama konusunda, %38,2'si projeyi hazırlayan firmaların vermiş olduğu fiyatlar arasındaki tutarsızlık konusunda, %14,7'si projeyi hazırlayan firmaların yetersizliği konusunda, %26,5'i izin ve ruhsatlar konusunda ve %7,8'i ise izleme değerlendirme formlarının zorluğu konularında problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 8).

AB fonları ile hibe desteği sağlanan projelerde bölgesel üretim ve istihdam kaynaklarının etkin bir şekilde değerlendirilerek kırsal kalkınmaya katkı sağlanması en temel amaçtır. Bu bağlamda proje önerisinde bulunan üreticilere önerdikleri projenin bölgeye sağlayacağı katkı sorulmuştur. Anketlerden elde edilen sonuçlara göre yerel üretim potansiyelinin değerlendirileceğini düşünenlerin oranı %56,9, gelir etkisi olacağını düşünenlerin oranı %4,9, ürün kalitesi üzerine etkisi olacağını düşünenlerin oranı %22,5 ve doğal kaynakların kullanımına katkı sağlayacağını düşünenlerin oranı %15,7 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 9). Bu bulgularda tarımsal üretim ile tarıma dayalı sanayi arasındaki entegrasyon açısından önemlidir.

Çizelge 2. Proje hazırlama aşamasında karşılaşılan zorluklar

Karşılaşılan Güçlük	Sayı	(%)
Dosya hazırlama	13	12,7
Fiyat tutarsızlığı	39	38,2
Firma yetersizliği	15	14,7
İzin–ruhsatlarda zorluklar	27	26,5
İzleme değerlendirme formları ilgili zorluklar	8	7,8
Toplam	102	100,0

Çizelge 9. Teklif edilen proje ile yapılacak yatırımın sağlayacağı bölgesel katkı

Bölgesel Katkı	Sayı	(%)
Yerel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi	58	56,9
Gelir etkisi	5	4,9
Ürün kalitesi üzerine etkisi	23	22,5
Doğal kaynakların kullanımı	16	15,7
Toplam	102	100,0

Yatırım Önerisi İle Pazarlama İlişkisi

Çalışma kapsamında görüşülen proje başvuru sahiplerinin pazarlama ile ilgili düşünceleri araştırıldığında; yatırım sahiplerinin %23,5'inin ürettikleri ürünleri pazarlamada güçlük yaşadığı ve %76,5'inin ise pazarlama açısından güçlük yaşamadığı belirlenmiştir. Aydın ili pazarlama imkanları bakımından güçlü bir potansiyele sahip olması ve ulaşım alt yapısı (karayolu, demiryolu ve deniz ulaşımı) açısından çok gelişmiş olmasından dolayı yatırımcıların çoğu ürünlerini kolayca pazarlayabildiklerini ifade etmiştir (Çizelge 10).

Çizelge 3. Düşünülen yatırım kapsamında pazarlama güçlüğü olup olmadığı

Pazarlama Güçlüğü	Sayı	(%)
Var	24	23,5
Yok	78	76,5
Toplam	102	100,0

Çalışma kapsamında yatırım yeri seçimi ile hammadde yeterliliği arasındaki ilişki birlikte incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenler arasındaki farkların istatistiksel olarak önemli olduğu görülmüştür ($P < 0,05$). Hammaddenin miktarlarının yeterli olduğunu düşünenlerin %76'sı ilçelerde; hammaddenin yetersiz olduğunu düşünenlerin ise %60'ı proje başvurularını il merkezinde yapmışlardır (Çizelge 11). Bu durum yatırımlarını üretim merkezlerinde yapmayı düşünen yatırımcıların hammadde sıkıntısı olmayacağı düşüncesini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4. Hammaddenin yeterli olma durumuyla yatırımın yapıldığı yeri arasındaki ilişki

Hammadde Durumu	Yeterli		Yetersiz	
	Sayı	%	Sayı	%
Yatırımın yapıldığı yer				
İl merkezi	20	24	12	60
İlçe	62	76	8	40
Toplam	82	100	20	100

$\chi^2 = 9,470$; P Değeri = 0,002

Proje yerinin il merkezi ya da ilçelerde olma durumu ile yatırımcıların pazarlama zorluğu çekme durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenler arasındaki farkların istatistiksel olarak önemli olduğu ortaya çıkmıştır ($P < 0,05$). Proje başvuru sahiplerinin il

merkezi için hazırlanan projelerin %63'ünde ve ilçeler için hazırlanan projelerin %83'ünde pazarlama zorluğu olmadığını düşündükleri belirlenmiştir (Çizelge 12).

Çizelge 5. Yatırımın yapıldığı yerin durumuyla pazarlama zorluğu durumu

Yatırımın yapıldığı yer	İl merkezi		İlçe	
	Sayı	%	Sayı	%
Pazarlama zorluğu				
Var	12	37	12	17
Yok	20	63	58	83
Toplam	32	100	70	100

$\chi^2 = 5,058$; P Değeri= 0,025

Benzer şekilde proje konusunda yatırımcıların pazarlama zorluğu çekme durumları ile proje sahiplerinin yatırım konusunda tecrübe sahibi olma durumları beraber incelendiğinde üzerinde durulan özellik bakımından değişkenler arasındaki farkların istatistiksel olarak önemli olduğu ortaya çıkmıştır (P<0,05). Pazarlama sıkıntısı olan yatırımcıların %71'inin konu ile ilgili tecrübesi yok iken; pazarlama sıkıntısı olmayanların %83'ünün konu ile ilgili tecrübesi bulunmaktadır (Çizelge 13).

Çizelge 6. Pazarlama sıkıntısı durumuyla yatırım konusuyla ilgili tecrübe durumu

Pazarlama sıkıntısı	Var		Yok	
	Sayı	%	Sayı	%
Yatırım konusuyla ilgili tecrübe				
Var	7	29	65	83
Yok	17	71	13	17
Toplam	24	100	78	100

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve hala devam eden Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının temel amacı kırsal kesimde gelir düzeyinin artırılması, tarımsal alt yapının güçlendirilmesi, alternatif gelir kaynaklarının yaratılması, tarım ve sanayi entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bu projelerin bir diğer amacı da AB uyum sürecinde Türkiye'ye aktarılacak kırsal kalkınma fonlarından daha etkin bir şekilde faydalanmak üzere bir potansiyel oluşturmaktır. Bu çalışmada Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünde bu program kapsamında yapılan proje tekliflerinden seçilen 102 yatırımcı ile yapılan anket kapsamında derlenen veriler ile bu amaçlara ne kadar ulaşıldığı ölçülmeye çalışılmıştır.

Yapılan anketlerden elde edilen sonuçlara göre proje tekliflerinin yarsından fazlası şirketler tarafından yapılmıştır. İlde kooperatifler tarafından yapılan proje teklifleri de küçümsemeyecek ölçüdedir. Bu ve benzeri uygulamalardan başta tarımsal kalkınma kooperatifleri olmak üzere üretici örgütlerinin daha fazla faydalanmasının teşvik edilmesi önerilebilir.

Anket sonuçlarından elde edilen bir diğer bulgu proje tekliflerinin %70'den fazlasının danışmanlar tarafından hazırlandığı, yatırımcıların kendi projelerini hazırlama potansiyeline sahip olmadıklarıdır. Bu sonuç ışığında ilgili kurum ve kuruluşlarca yatırımcılara proje hazırlayabilecekleri eğitim faaliyetlerinin yapılması önerilebilir.

Yine proje duyurusundan haberdar olma konusunda Aydın Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü'nün payının büyük olduğu anket sonuçlarından görülmüş olup bu durum olumlu bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu tip projelerde en önemli beklentilerden biri de üretimin yapıldığı bölgelerde sanayi tesislerinin kurularak o bölgelerde pazarlama ve istihdam sorunlarını kısmen çözmek ve kırdan kente göçü engellemektir. Aydın ilinde tekliflerin büyük kısmının ilçelerde olması, ekonomik yatırım projesi olması ve sıfırdan tesis kurmayı amaçlayan projeler olması proje amaçlarının yatırımcılar tarafından doğru anlaşıldığını göstermektedir. Fakat bu farkındalığın köylerde de oluşturulması konusunda faaliyetlerin yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren yoğunlaşan bu uygulamalarda proje hazırlama ve uygulama konusunda yatırımcıların çeşitli zorluklar çektiği tespit edilmiştir. Bu zorluklar arasında

proje danışmanlık hizmetlerinde karşılaşılan zorluklar ile izin ve ruhsatlarla ilgili zorluklar ön plana çıkmıştır.

Diğer taraftan yapılan proje tekliflerinde hammadde temini, kuruluş yeri ve yatırımcı tecrübesi ile pazarlama zorluğu arasındaki ilişkileri anlamak için yapılan Ki-kare analizlerinden elde edilen sonuçlar incelendiğinde ilçelerde yatırım yapmayı düşünenler hammadde teminini sorun olarak görmediklerini ve pazarlama sorunları olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca yatırım tecrübesi pazarlama tecrübesi olmayanlara nazaran daha az sorun olarak görmektedir.

Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Aydın ilinde Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı kapsamında uygulanan hibe projelerin amaçlarının ildeki yatırımcılar tarafından doğru anlaşıldığını söylemek mümkündür.

Teşekkür: Bu araştırma makalesi yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Kaynaklar

- Anonim, 2000. Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005), Ankara.
- Anonim, 2014. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2014–2020, Ankara.
- Anonim, 2015. Aydın İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporu, Aydın.
- Anonim, 2016. TÜİK Temel İstatistikler, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- Aslan, S., Demirhan, Y., Ertaş, M., 2016, “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7(1) :232–254.
- Çelik, Z., 2005, “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme” Planlama Dergisi, 2005/2:61.
- Gözcü, F., 2009. Jeoekonomi Bağlamında İnternet Ekonomisi: Aydın İli Örneği. Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Gülçubuk, B., 2005, “AB ve Türkiye’de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma”, Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, S:2, Ankara.
- Gürlük, S., 2001, “Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma”, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 19(4).
- Şerefoğlu, C., Atsan, T., 2012, “The Impact of the EU Instrument for Pre-Accession for Rural Development (IPARD) to Turkey”, Scientific Papers Series “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development” 12(4), Bükreş/Romanya.
- Tan, S., 2009. “Tarım Reformu Uygulama Projesi” Kapsamında Kırsal Kalkınma Projeleri: Çanakkale İli Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı Örneği”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4(2).
- Telli, R., 2013. “AB Kırsal Kalkınma Politikalarının Türkiye’ye Etkileri: Pozantı Örneği”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(2):432.
- Tolunay, A., Akyol, A., 2006. “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar” Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2: 116.
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory. Publisher: Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall
- Yılık, M.M., 2011. “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyumunu Açısından Kırsal Kalkınma Bileşenin Önemi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun Rolü”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.